

בבא קמא סוגיה יז (דף ט ע"א): או כסף או מיטב

הקדמה קצרה: הגמרא דנה בשאלת תשלום הנזיקין, על פי הפסוקים בספר שמות: "נְכִי יִפְתָּח אִישׁ בֹּרֵךְ אוּ כִי יִכְרֶה אִישׁ בְּרֵךְ וְלֹא יִכְסְנוּ וְנִפְלֵ שְׁמָה שׁוֹר אוּ חֲמֹר: בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם כֶּסֶף יִשְׁיב לְבַעְלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ" (שמות כא, לג-לד). "כִּי יִבְעַר אִישׁ שְׂדֵה אוּ כָרֶם וְשָׁלַח אֶת בְּעִירָהּ וּבְעַר בְּשְׂדֵה אַחֵר מִיִּטְבַּ שְׂדֵהוּ וּמִיִּטְבַּ כְּרָמוֹ יִשְׁלַם" (שמות כב, ד). לפי העיון בפסוקים אנו רואים שיש למזיק כמה דרכים לשלם את הנזק שהוא עשה. הגמרא למדה מהפסוקים שישנן שלוש אפשרויות לשלם את הנזק: (1) בקרקע משובחת ("מִיִּטְבַּ שְׂדֵהוּ וּמִיִּטְבַּ כְּרָמוֹ"), (2) בכסף ("כֶּסֶף יִשְׁיב לְבַעְלָיו"), (3) בשווה כסף (דרשו מה"תור "יִשְׁיב לְבַעְלָיו" שמותר למזיק להשיב גם בשווה כסף, דהיינו במטלטלים, כלומר בכל חפץ שירצה).

א. ישנה מחלוקת על אופן תשלום הנזיקין בין רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע בדף ז ע"ב, לבין רב הונא בדף ט ע"א:

ט ע"א

רב הונא אמר או כסף או מיטב איתביה רב נחמן לרב הונא ישיב לרבות שוה כסף אפילו סובין הכא במאי עסקינן בדלית ליה אי דלית ליה פשיטא מהו דתימא אמרינן ליה זיל טרח זבין ואיית ליה כסף קא משמע לן...

רש"י שם:

רב הונא אמר - לא קשיא קראי דלעיל כסף ומיטב דהכי קאמר רחמנא או כסף יתן לו או מיטב שדותיו ... : **שוה כסף** - ואת אמרת כסף: בדלית ליה - לא כסף ולא שדות: זיל טרח וזבין - סובין בכסף ואיית ליה כסף קמ"ל:

ז ע"ב

אמר רבא כל דיהיב ליה ממיטב ליתבי ליה והא מיטב שדהו כתיב אלא כי אתא **רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע** מבי רב פרשוה כל מילי מיטב הוא דאי לא מזדבן הכא מזדבן במתא אחריתי לבר מארעא דליתבי ליה ממיטב כי היכי דלקפוץ עלה זבינא...

רש"י שם:

כל דיהיב ליה ממיטב יהיב ליה - וכי פרע ליה סובין יתן לו מסובין מעולין שלו: והא מיטב שדהו כתיב - ואי כדקאמרת לכתוב מיטב סתמא: **כל מילי** - דמטלטלין שיכול להוליכן ממקום זה למקום אחר הוי מיטב: **דאי לא מיזדבן הכא** - כולי האי: **מיזדבן במתא אחריתי** - ולהכי לא כתיב מיטב אלא לגבי שדות והכי מתרצי קראי בשדות יתן מיטב ובמטלטלים אפי' סובין:

1) מה הן שתי הדעות?

2) מהו סדר הצדיקויות בין כסף מטלטלים וקרקעות לפי

השיטות?

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

ב. נעיין עתה בדברי הרי"ף בסוגייתנו (ב ע"א בדפי הרי"ף):

רי"ף בבא קמא דף ב עמוד א

[דף ז' ע"א] ... והאי דבעינן מיטב שדהו ומיטב כרמו הני מילי היכא דיהיב ליה ממקרקעי, אבל אי יהיב ליה ממטלטלי - כל מידי דיהיב ליה מיטב נינהו ואפילו סובין, דאי לא מזדבן הכא מזדבן הכא, דתניא כסף ישיב לבעליו - לרבות שוה כסף ואפילו סובין. ואף על גב דפליגי רב הונא ורב אסי [דף ט ע"א], הא קיימא לן כרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דבתראי נינהו (כלומר, הם מאוחרים יותר, והדין הוא שפוסקים כמותם, כיוון שהם ראו את כל הפוסקים הקודמים והכריעו).

3) צ"פ איזו שיטה כסף הרי"ף ומה טעמו?

ג. בעניין ההבדל שבין כסף למטלטלים, נראה את דברי הרמ"ה המובאים בנימוקי יוסף (בדפי

הרי"ף ב ע"א ד"ה "ישיב"):

נימוקי יוסף בבא קמא דף ב עמוד א

ישיב. קרא יתירא הוא, דמכדי כתיב "בעל הבור ישלם", "כסף ישיב" למה לי? לימא ישלם כסף לבעליו ולא בעי ישיב! אלא לרבות שוה כסף ואפילו סובין, דמשמע כל השבות וכל מילי דיהיב ליה ממטלטלי מיטב נינהו, וכרב פפא ורב הונא פסקו הלכתא כל המפרשים ז"ל.

וכתב הרמ"ה ז"ל הא דמצי יהיב ליה אפילו סובין, הני מיליה היכא דלית ליה למזיק זוזי. אבל היכא דאית ליה למזיק זוזי, לא מצי דחי ליה לניזק אלא בזוזי, והוא הדין לבעל חוב... וכן משמע מלישנא דאמרין הכא טעמא משום דאי לא מזדבן הכא מזדבן הכא, דשמעי מינה דכולה מילתא לזמוני ליה לניזק דמי נזקיה בזוזי. וכיון דמהאי טעמא הוא, ממילא משמע דכי אית ליה למזיק זוזי מחייב למיתב ליה זוזי...

וכן נראה דאי אית ליה מטלטלי וארעא לא מצי יהיב ליה ארעא, דמטלטלי עדיפי טפי, להאי טעמא לאזמוני ליה זוזי, דלא צריך לאכרוזי עליהו. וקרא הכי נמי משמע בהדיא דכתיב "בחוף תעמוד וגוי לא תבוא אל ביתו לעבוט" דסתמא דאית ליה בית משמע.

4) האט כסף שוה טעמא?

5) מה טעם הדבר?

6) מה סוכר הנימוקי יוסף בצניין הצדיקות בין קרקע

טעמא?

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

ד. נעיין עכשיו בדברי רבינו תם בתוספות ט ע"א ד"ה "רב":

תוספות מסכת בבא קמא דף ט עמוד א
... ורבינו תם אין סובר כן דמפרש שיש ג' דינים בנזקין או כסף או מיטב ואי לית ליה אפי' סובין וב"ח אי אית ליה זוזי לא מצי לסלקו אלא בזוזי כדמוכח בהכותב (כתובות דף פו.) גבי ההוא תולה מעותיו בנכרי הוה ואי לית ליה זוזי לא יאמר ליה זיל טרח וזבין ואייתי זוזי כדאמר התם ולוקח שנמצא מקחו מקח טעות כמו כן דינו כדאמרינן לקמן בפרק הפרה (דף מו: ושם) ופועל אי לית ליה לבעל הבית זוזי אמר ליה זיל טרח וזבין ואייתי זוזי כדמוכח בהבית והעלייה (ב"מ דף קיח.) דאין יכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך.

7) מהי שיטת רבנו תם? מה סדר הצדפות?

ה. למעשה יוצא שרבינו תם לא פסק כבתראי, ודבר זה אינו מקובל לכאורה. נעיין בדברי הרא"ש ב"ק פרק א סימן ה, ד"ה "ומה שלא פסק ר"ת כרב פפא":

רא"ש בבא קמא פרק א סימן ה
ה [דף ט ע"א]...ומה שלא פסק ר"ת כרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דאינון בתראי צריך לומר דסבר דלא פליגי אדרב הונא ולא אתו אלא לשנויי רומיא דקראי אהדדי (כלומר לתרץ את הסתירה כביכול בין הפסוקים). והכי קאמר: לא קשיא הא דכתיב "מיטב" וכתיב קרא אחרינא "ישיב" - אפילו סובין, דאי לית ליה מיטב שדה, אפילו יהיב ליה סובין מיטב הוא, ואין צריך ליתן לו מיטב מטלטלין, ולעולם אין מקרא יוצא מידי פשוטו, דכתיב: "מיטב שדהו ישלם" ואי אית ליה בעי למיתב ליה, וכסף נמי כמיטב, דכתיב "כסף ישיב לבעליו"...

8) מה לפי הרא"ש, ר"ת לא פסק כבתראי!

ו. נראה עתה את דברי הרמב"ם בהלכות נזקי ממון פ"ח ה", ובמגיד משנה שם:

רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק ח הלכה י
כשבית דין נזקקין לגבות הניזק מנכסי המזיק גובין מן המטלטלין תחלה, אם לא היו לו מטלטלין כלל או שלא היו המטלטלין כנגד כל הנזק גובין השאר מן הקרקע מן היפה שבנכסי המזיק, וכל זמן שימצאו מטלטלין אפילו סובין אין נזקקין לקרקע.
מגיד משנה הלכות נזקי ממון פרק ח הלכה י
[ג] כשבית דין נזקקין וכו'. מבואר פ"ק (דף י"ד): בסוגיא על פסקא דשוה כסף וכן למעלה באותו פרק מחלוקת אמוראין ופסק רבינו כרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע וכן דעת ההלכות.

9) על פי איזו שיטה הפק הרא"ש?

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

10) מה חסר לכאורה בפסק ה'הרמב"ם? ומה לדעתך סדר צדיקות האביה (בין כסף, מטלליט, קרקע)?

ז. נתעמק עתה בדברי הגאון מוילנא בביאור הגר"א על חושן משפט סי' תיט סק"א:

ביאור הגר"א חושן משפט סימן תיט ס"ק א

דליקוט) כשבית דין כו'. הוא לשון הרמב"ם אבל לשון הטור יתן לו מטלטלין כו' ע"ש ור"ל ברצונו של מזיק תלוי ואמר שלוקח מטלטלין לאפוקי מרב הונא דאמר כ"ז שיש לו מיטב א"י ליתן לו מטלטלין וכן פי' ב"ח ודו"פ דלא כב"י וז"ש ואפי' שיש לו כסף כו' אבל לשון הרמב"ם אינו מורה כן דאינו תולה ברצון המזיק ונראה דס"ל כדעת הרמ"ה דכ"ז שי"ל כסף א"י ליתן לו לא מטלטלין ולא קרקע וה"ה כשיש לו מטלטלין דאי"ל קרקע ועס' שנד ס"ה.

אלא שצ"ע למה לא כ' הרמב"ם דביש לו כסף שאי"ל מטלטלין ונר' שהרמב"ם ס"ל דמטלטלין ה"ה ככסף כמש"ש י"ד ב' והני כולהו כסף כו' ומפ' מ"ש שם ט' א' ר"ה אמר או כסף או מיטב ר"ל אם יש לו כסף יתן כסף ואם אין לו יתן מיטב כפי' הרמ"ה.

11) איך הכר"א מסביר את הרמב"ם ואת הצומדה שהוא לא הזכיר כסף?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל".

תשובות

- (1) לדעת רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הכל מיטב (כסף או מטלטלים), חוץ מקרקע שבה רק עידית היא מיטב, ולדעת רב הונא ורב אסי כסף וקרקעות הם מיטב, אבל מטלטלים לא.
- (2) לפי רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע: כסף, מטלטלים וקרקע עידית שווים. לפי רב הונא ורב אסי: כסף ועידית שווים ואם אין, משלם מטלטלים.
- (3) הריף פסק כרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, משום שהם בתראי.
- (4) לא. כסף עדיף ממטלטלים.
- (5) כסף זמין יותר.
- (6) מטלטלים עדיפים מקרקע (מאותו טעם).
- (7) פסק כרב הונא ורב אסי, אבל כסף עדיף. ישלם כסף ואם אין לו ישלם קרקע ואם אין לו ישלם מטלטלים.
- (8) א) ר"ת אומר שרב הונא לא חולק על רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, אלא מפרש את דבריהם. ב) רב אשי קבע הלכה כרב הונא נגד הכלל "הלכה כבתראי".
- (9) לפי הרב המגיד, הרמב"ם פסק כרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע (על פיהם כסף, מטלטלים וקרקע עידית שווים).
- (10) מטלטלים קודמים לקרקע, אך הרמב"ם לא הזכיר כסף, ולכן לא ברור אם מטלטלים קודמים לכסף או לא.
- (11) מטלטלים הם בכלל כסף, ולכן כשמזכירים מטלטלים אין צורך להזכיר כסף.